

Bilimsel Metin Üretimi¹

İrem Atasoy, Barış Konukman, İstanbul

Günümüzde bilim insanlarının çalıştıkları alanlarda başarılı olabilmeleri, aynı alanda çalışmalar yapan diğer araştırmacılarla bilimsel kongreler ya da yayınlar aracılığıyla etkileşimde bulunmaları ve bu alanda egemen konumdaki söylem topluluğuyla iletişim kurmaları ile yakından ilişkilidir. Söz konusu etkileşim ve iletişim süreçlerini yaşama geçirme konusunda bilimsel metin üretimi, bilimsel çalışma yapan her araştırmacı için önemli bir role sahiptir. Her ne kadar bir metin türü olarak bilimsel metinlerin temel kabul görmüş özellikleri arasında öncelikle nesnellik, açıklık, kesinlik ve evrensellik akla gelse de göz önünde bulundurulması gereken diğer bir nokta da, bu türe ait metinlerin kurgulanışında kültür, dil, disiplin, yazar, söylem topluluğu ve yayın organı gibi etmenlerin de etkisi olduğudur. Bu nedenle araştırmacılar, özellikle uluslararası nitelikte çalışmalar yaparken, diğer bir deyişle yabancı bir dilde bilimsel metin üretme sürecinde sorunlarla karşılaşabilmektedir. Bu sorunları gidermek amacıyla bilimsel metin üretiminde kültürlerarası ve disiplinlerarası farklılıkları araştıran çok sayıda karşılaştırmalı çalışma bulunmaktadır. Söz konusu çalışmalar genelde İngilizce, Almanca, Fransızca, İspanyolca, İtalyanca ve Rusça bilimsel metinlerin karşılaştırmalı olarak incelendiği araştırmaları kapsamaktadır. Buna karşın Türkçe ve Almanca bilimsel metinleri karşılaştıran çalışma sayısı oldukça azdır.

Bu bağlamda Canan Şenöz Ayata'nın Papatya Yayınlarından çıkan *Bilimsel Metin Üretimi* adlı kitabı, metindilbilimsel yöntemle yapılmış çözümlenmeler ışığında Türkçe ve Almanca bilimsel metin üretimini karşılaştırmalı bir açıdan ele alıyor. Çalışmasında dört ayrı bilimsel disiplinden (dilbilim, edebiyatbilim, çeviribilim ve dil eğitimi) seçtiği makaleleri metindilbilimsel ölçütlerle karşılaştırmalı olarak çözümleyen yazar, kitabın amaçlarını şu şekilde belirtiyor:

“Bu çalışmanın amacı, metindilbilimsel çözümlenmeler aracılığıyla Türkçe ve Almancada bilimsel metin üretimine katkı sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda özellikle genç araştırmacılara bilimsel makale yazarken yardımcı olabilmek için, kuramsal bilginin yanı sıra bilimsel makale çözümlenmelerini içeren uygulamalara da geniş yer verilmiştir. Çalışmanın bir diğer amacını da sosyal bilimler ve insan bilimleri alanlarında bilimsel metin üretiminin ne ölçüde disipline ve kültüre bağlı olduğunu belirlemek, oluşturmaktadır.” (Şenöz Ayata 2014: 13)

Bu amaçlarla yola çıktığı çalışmasında bilimsel disiplinin, kullanılan dilin ve kültürün bilimsel metin üretimini nasıl etkilediğini araştıran Şenöz Ayata, kültürlerarası ve disiplinlerarası yönler içeren karşılaştırmalarıyla bilimsel makalelerin nasıl üretileceğini de uygulamalı olarak gösteriyor. Kitap, giriş bölümünde de belirtildiği üzere metindilbilim alanında Türkiye’de bilimsel metinler üzerine hem kültürlerarası hem de disiplinlerarası nitelikte karşılaştırmalı bir inceleme içeren ilk çalışma olması

¹ Canan Şenöz Ayata: *Bilimsel Metin Üretimi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim, 2014. ISBN: 978-605-4220-77-9.

bakımından sadece dilbilim, edebiyat bilimi, çeviribilim ya da dil eğitimi alanlarında çalışmalar yapan bilimcilere değil, farklı disiplinlerde çalışan bilim insanlarını, genç akademisyenleri ve öğrencileri de kapsayan çok daha geniş bir okur kitlesine yöneliyor. Bu durum yazarın çalışmasını ilgili alanda oldukça önemli bir yere taşıyor.

Şenöz Ayata, çalışmasının çıkış noktasının, lisansüstü programlarda ders verirken doktora ve yüksek lisans öğrencilerinin seminer ödevleri ya da tez yazma konusunda yaşadıkları zorluklar ve diğer genç akademisyenlerin makalelerinde gözlemlediği eksiklikler olduğunu belirtiyor. Yazar toplamda dört bölümden oluşan çalışmasının ilk iki bölümünü, kuramsal arka planı ortaya koymaya ayırmış. Uygulamaya ayrılmış olan üçüncü ve dördüncü bölümde ise sırasıyla, çalışmanın bütüncesini oluşturan dört farklı disiplinden seçilen Türkçe ve Almanca bilimsel makalelerin metindilbilimsel ölçütlere göre çözümlemesi ve elde edilen sonuçlara yönelik karşılaştırmalı değerlendirmeler okura sunuluyor.

Kitabın birinci bölümünde öncelikle bilimsel metin ve bilimsel makale türünün tanımı ve özellikleri üzerinde duruluyor. Yazar bilimsel metin türlerini araştırmaya ve öğretimine yönelik bilimsel metinler olmak üzere iki farklı grup altında ele alıyor ve ardından bilimsel makalelerin araştırmaya yönelik bilimsel metinler içerisinde yer aldığını belirtiyor (Şenöz Ayata 2014: 21). Bir metin türü olarak bilimsel makalenin tarihsel gelişimi ve işlevleri hakkında bilgiler verildikten sonra bu türün kurgusu ve biçimsel özellikleri açıklanıyor. *Büyük Ölçekli Yapı* kavramı altında ele alınan *Başlık, Ara Başlık, Giriş Bölümü* ve *Sonuç Bölümü* ile *Tablo, Şema ve Grafik* gibi görsel öğelere yönelik kavramlar eşliğinde bilimsel makalelerin kurgusunu oluşturan metin parçalarına ve bunların her birinin içerikleriyle işlevlerine yer veriliyor (Şenöz Ayata 2014: 29-36). Ardından bilimsel makalenin biçimsel özelliklerine yoğunlaşan Şenöz Ayata (2014: 36-47), bu bölümü temel bir ikili sınıflandırma kapsamında *Yazarın Anlatım Tutumu* ve *Üstsöylem Öğeleri* başlıkları altında ele alarak hem yazarın okura ve incelediği konuya karşı tutumunu hem de metinde kullandığı dilsel ifadelerin hangi ölçütler altında incelendiğini gösteriyor. Birinci bölümün, çalışmanın temelini oluşturan bu konulara ayrılmış olması makale çözümlemelerinin yapıldığı ilerideki bölümlere ayrıntılı bir kuramsal temel hazırlıyor.

İkinci bölümde, ilk bölümde açıklanan ölçütler ışığında bilimsel metinler üzerine yapılan çalışmalar ve bu çalışmaların ortaya koyduğu kültürlerarası ve disiplinlerarası farklılıklara yer veriliyor. Yazar bu bölümde bilimsel metinlere yönelik çalışmaların 1960'lı yılların sonlarına doğru başladığına, 1970'li yıllardan itibaren farklı diller ve disiplinleri kapsayan araştırmaların yapıldığına ve 1990'lı yıllardan sonra bu alanda yapılan karşılaştırmalı incelemelerin sayısının arttığına dikkat çekiyor (Şenöz Ayata 2014: 51). Bölümün devamında bilimsel metin araştırmaları içinde önemli yer edinmiş çalışmalardan elde edilen sonuçlardan yararlanılarak bilimsel disiplinin ve kültürün metin kurgusu ile metnin biçimine olan etkileri ele alınıyor. Bu bağlamda Şenöz Ayata makale kurgularının ve biçimlerinin disipline ve kültüre bağlı farklılıklar içerdiğini vurguluyor. Bu bölümde son olarak bilimsel metin üretimine ve bu alanda incelenen türlere değiniliyor.

Çalışmanın uygulama aşamasına ayrılmış olan üçüncü bölümü, metin çözümlemesi ve karşılaştırmasını içermektedir. Bu bölümde bütüncü olarak dört ayrı disiplinden seçilen sekiz bilimsel makale (4 Almanca, 4 Türkçe) kitabın ilk bölümünde

ayrıntılı olarak açıklanan metindilbilimsel ölçütlere göre ayrı ayrı çözümlendikten sonra her çözümlenme sonrasında elde edilen sonuçlar değerlendiriliyor (Şenöz Ayata 2014: 87-194). Dördüncü ve son bölümde bir önceki bölümde yapılan incelemeden elde edilen bulgu ve sonuçlardan yola çıkılarak ele alınan bilimsel disiplinlere göre kültürlerarası ve disiplinlerarası nitelikte çıkarımlar yapılıyor.

Şenöz Ayata'nın bu bölümdeki çözümlenmelerden elde ettiği sonuçlara genel olarak bakacak olursak, Almanca ve Türkçe dilbilim makalelerinin kurgularının benzerlik gösterdiğini, giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinin birbiriyle bağlantılı olduklarını, ancak çözümlenen Türkçe dilbilim makalesinin daha çok Angloamerikan bilimsel söyleminin etkisinde kaldığını görüyoruz. Şenöz Ayata, çalışmada incelenen Türkçe makalede gözlemlenen bu bulguyu, yaptığı daha önceki bir çalışmasına işaret ederek "dilbilim alanında Angloamerikan bilimsel söyleminin etkisiyle oluşan bu özelliğin uygulamalı makalelerde sık görülür [...]" nitelikte olduğuna dikkat çekerek açıklıyor (Şenöz Ayata 2014: 199). Bu iki makalenin biçimsel incelemesinden elde edilen sonuçlara göre her iki dilde de kişi belirleyicilerin kullanımının yanı sıra metinlerde nesnellüğün sağlanması açısından kişi bildirmeyen biçim ve edilgen çatı kullanımlarına daha fazla yer verildiği ortaya çıkıyor. Çözümlenen Türkçe ve Almanca edebiyatbilim makalelerinde ise metin kurgusunun bilimsel makale türüne özgü genel ölçütleri yerine getirmekle birlikte disipline bağlı farklılıkların sergilendiği gözlemleniyor. Bu bağlamda Türkçe makale giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşurken, Almanca makalede belirli bir giriş yapılmadan doğrudan konuya girildiği ve sonuç bölümü yerine ara başlıkla ayrılmış dört sayfadan oluşan bir son bölümün yer aldığı bulgulanıyor. Yazar bu farklılığı Almanca "makalenin başında yer alan öz kısmının, konuya genel bir giriş yapma, ele alınan konu hakkında bilgi verme özelliğiyle sanki giriş bölümünün işlevini yerine getirdiği" yönünde yorumlayıp makalenin ilk bölümünün baştaki öz ile birlikte okunmasının metni anlama açısından daha sağlıklı olacağı sonucuna varıyor (Şenöz Ayata 2014: 201). Dolayısıyla edebiyatbilim alanındaki Almanca makalede öz metni ile makalenin giriş kısmı arasında birbirini tamamlayan bir bağlantı bulunduğu ve bu bağlantının incelenen disiplininde sıklıkla rastlanan bir özellik olduğuna dikkat çekiliyor. Biçimsel incelemede ise betimleyici anlatımlarda etken çatının diğer anlatımlarda ise edilgen çatının ve kişi bildirmeyen biçimlerin kullanıldığı ve bunun edebiyatbilimin yoruma dayalı bir disiplin olmasıyla ilişkili olduğu vurgulanıyor. Çalışmada ele alınan disiplinlerden bir diğeri olan çeviribilim kapsamındaki Almanca ve Türkçe makalelerde, özellikle biçimsel öğelere yönelik ölçütler arasında yer alan *Kişi Belirleyiciler* ölçütü açısından benzerlik olduğu ortaya konmuştur. Her iki dildeki çeviribilim makalelerinde 1. tekil ve çoğul kişi kullanımının çalışmada incelenen diğer disiplinlere ait makalelere göre daha fazla olduğu bulgulanmıştır. 1. tekil kişi aracılığıyla her iki dilde de yazarların metnin üreticisi olarak doğrudan kendilerine gönderimde buldukları görülmektedir. Bunun yanı sıra, yine yoğun olarak kullanıldığı gözlemlenen, 1. çoğul kişiye işaret eden dilsel yapıların her iki dildeki makalelerde ortak işlevlerle kullanıldığı ortaya konulmuştur: Bu yapılar Türkçe çeviribilim makalesinde "[...] yazarla birlikte okuru da kapsama, yazarın metinde gerçekleştirdiği eylemlere okuru ortak etme, coğrafi ve ulusal aidiyet bildirme işlevlerine" (Şenöz Ayata 2014: 147-148) işaret ederken, buna koşut olarak aynı alandaki Almanca makalede ise yazar 1. çoğul kişi kullanımı yardımıyla "[...] bir yandan okuru metnin üretim sürecinin içine çekmekte, diğer yandan kendini metinde geri plana çekmektedir. Öte yandan yazar, metnin bir yerinde 'biz Orta Avrupalılar'

diyerek kendisi ve okur kitlesinin ait olduğu bir coğrafi bölgeyi bildirmiştir” (Şenöz Ayata 2014: 163). Dil eğitimi alanındaki incelenen makalelerde, Türkçe ve Almanca metinlerde kurgu açısından bazı farklılıklar saptanıyor. Yazar, Türkçe makalenin giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşurken, Almanca makalenin belirli bir sonuç bölümünün bulunmadığını ancak bölümler arasında mantıksal bağlar bulunduğu için metnin yine de anlaşılır olduğunu belirtiyor (Şenöz Ayata 2014: 204). Biçem incelemesinde dil eğitimi alanındaki Almanca ve Türkçe makalenin farklılık içerdiği görülüyor. Bu bağlamda Almanca makalede 1. tekil kişi adlı kullanılarak yazar kendini ön plana çıkarırken, Türkçe makalede okuru metnin içine katmayı amaçlayan 1. çoğul kişi eki kullanıldığına dikkat çekiliyor. Buraya kadar değindiğimiz bulgular, kitabın sonuç bölümünde bilimsel disiplin ile bağlantılı olarak yorumlanıyor.

Dört farklı alandaki Almanca ve Türkçe bilimsel metinlerin arasındaki farklılık ve benzerlikleri bilimsel disiplin ve kültüre bağlı olarak açıklayan Şenöz Ayata'nın çalışmasında bilimsel metin çözümlemelerinden elde edilen sonuçlara ve yazarın değerlendirmelerine baktığımızda, bilimsel disiplinin bilimsel makale üretiminde dil ve kültürden daha etkili olduğunu görüyoruz. İnceleme bütüncesi görece küçük olmasına rağmen elde edilen bulguların bu alanda daha önce yapılan çalışmaların sonuçlarıyla büyük ölçüde örtüştüğünü de belirtmek istiyoruz. Yazar bu çalışmasıyla bilimsel metinlere yönelik kültürlerarası ve disiplinlerarası karşılaştırmalı metindilbilimsel araştırmaların, bilimsel metin üretimine yarar sağladığına ilişkin savını da kanıtlamış oluyor. Bu bakımdan kitap kendi içinde bir bütünlük oluşturuyor. Ele alınacak konuya yönelik kuramsal bilgiler ve ilgili alanda yapılan çalışmalar tanıtıldıktan sonra, kuramsal bölümde belirlenen ölçütlerle bütüncüyü oluşturan metinler çözümleniyor ve elde edilen bulgular değerlendirilerek sonuca ulaşıyor. Bununla birlikte Şenöz Ayata Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin yazdığı Almanca bilimsel metinlere yönelik incelemenin azlığına da dikkat çekiyor ve ekliyor:

“Çalışmanın uygulama aşamasında çözümlenen metinler, Türkiye’de bilimsel makale türüne ait ölçütlerin Avrupa’dakiyle aynı düzeyde kullanılabilirliğini ortaya çıkarmıştır. O halde bilimsel metin ölçütlerinin gerek üniversite öğrencilerinin ödevlerine gerekse akademik çalışmalarda uygulanması daha kaliteli ve çağdaş düzeyde metin üretiminin gerçekleşmesini sağlayacaktır.” (Şenöz Ayata 2014: 209)

Bu bağlamda Türkçe bilimsel metinlere yönelik metindilbilimsel ölçütlere göre daha çok araştırma yapılması, Türkçenin bilim dili olarak gelişmesine de katkı sağlayacaktır. Yazarın uzun yıllardır çalışma yürüttüğü, gerek doktora tezi danışmanlığıyla² kılavuzluk ettiği gerekse verdiği doktora derslerinde³ öğrencileriyle paylaştığı ve onlara kendi bilimsel çalışmalarında⁴ yol gösterici olmuş bilimsel birikimini çok daha geniş bir kitleye ulaşılır kılma amacıyla kitaplaştırmış olması, ilgili alanda çalışan bilimciler için sevindirici bir gelişmedir. Şenöz Ayata'nın kitabı bu yönüyle, Türkiye’de metindilbilim alanında bilimsel metinleri kültürlerarası ve disiplinlerarası açılardan karşılaştırmalı

² Bkz. Konukman, Barış (2012): *Almanca ve Türkçe Bilimsel Metinlerde Biçem*. İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Doktora Tezi.

³ *Dilbilim Akımları 2* adlı söz konusu ders, İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı doktora programı kapsamında Prof. Dr. Canan Şenöz Ayata yönetiminde bahar yarıyılında işlenmektedir.

⁴ Bkz. Atasoy, İrem / Verešová Erika (2014): “Eine textlinguistische und kontrastive Analyse deutscher, englischer, slowakischer und türkischer Fachzeitschriftenartikel”, *XII. Uluslararası Türk Germanistik Kongresi*, Kocaeli.

olarak incelenmesine yönelik kuramsal bilgiler sunmakla birlikte, aynı zamanda bu bilgileri uygulama içerisinde kullanarak bilim insanlarına, genç akademisyenlere ve öğrencilere bilimsel metin üretimi konusunda önemli bir kaynak metin olma özelliği taşıyor.

